

Мороз Р. А., кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського (м. Миколаїв)
Казар'ян П. А., аспірант Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського (м. Миколаїв)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Стаття описує початок волонтерського руху в Україні, напряму волонтерської діяльності, спираючись на нормативну базу України. Розкривається сутність, форми та зміст волонтерської діяльності, волонтерської організації, права та обов'язки волонтерської організації. Описано соціальні функції волонтерської роботи, такі, як: аксіологічна, функція підвищеної цивільної активності, функція сприяння рішенню соціальних проблем. Розглядаються підходи до мотивації волонтерів, основні напрями діяльності волонтерів-психологів.

Ключові слова: волонтерська діяльність, волонтерська організація, волонтер, волонтерська допомога, лідерство, об'єктний підхід, функції волонтерської діяльності, світогляд, професійний розвиток, професійні якості.

Статья описывает начало волонтерского движения в Украине, направления волонтерской деятельности, опираясь на нормативную базу Украины. Раскрываются сущность, формы и содержание волонтерской деятельности, права и обязанности волонтерской организации. Описаны социальные функции волонтерской работы: аксиологическая, функция повышенной гражданской активности, функция содействия решению социальных проблем. Рассматриваются подходы к мотивации волонтеров, основные направления деятельности волонтеров-психологов.

Ключевые слова: волонтерская деятельность, волонтерская организация, волонтер, волонтерская помощь, лидерство, объектный подход, функции волонтерской деятельности, мировоззрение, профессиональное развитие, профессиональные качества.

Волонтерський рух в багатьох розвинутих країнах світу є основою системи саморегуляції в суспільстві. Саме залучення широких кіл громадськості до розв'язання суспільних проблем на волонтерських засадах може створити передумови для формування такої системи саморегуляції у суспільстві, коли проблеми, що виникають, можуть бути вирішені за рахунок внутрішнього потенціалу цього суспільства.

В Україні розвиток волонтерського руху датується початком 90-х років ХХ ст., коли було створено службу під назвою «Телефон довіри», де працювали волонтери-психологи. З 1992 року в Україні почала активно розвиватися мережа соціальних служб для молоді, головною метою якої – реалізація державної молодіжної політики та завдань, окреслених в Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» та Законі України «Про сприяння становленню та соціальному розвитку молоді в Україні». Саме створення центрів соціальних служб для молоді спричинило розвиток активного волонтерського руху в Україні [11].

Прийняття Закону України «Про волонтерську діяльність» (№ 3234-VI від

19.04.2011 р.) свідчить про визнання державою волонтерського руху як підвалин громадянського суспільства, який виводить його на якісно новий рівень [7]. Законом визначено перелік напрямів волонтерської діяльності:

надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних осіб, що потребують соціальної реабілітації;

здійснення догляду за хворими, інвалідами, самотніми людьми, людьми похилого віку, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;

надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних, та інших катастроф, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям;

надання допомоги особам, які через свої фізичні чи інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;

проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної

спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання; сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів;

надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру.

Волонтерство – інструмент соціального, культурного, економічного та екологічного розвитку. Це добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги. В свою чергу, волонтерською допомогою є роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами та волонтерськими організаціями. Волонтерська діяльність є формою благодійництва.

Волонтерська організація – юридична особа, яка здійснює свою діяльність без мети одержання прибутку й отримала статус волонтерської згідно з вимогами законодавства України. Волонтерська організація може надавати волонтерську допомогу, як працевлаштовуючи їх, так і приймаючи їх у ряди своїх членів.

Волонтерська організація має право:

здійснювати волонтерську та іншу неприбуткову діяльність;

залучати волонтерів для здійснення волонтерської діяльності;

отримувати кошти та інше майно для здійснення волонтерської діяльності; використовувати в своєму найменуванні та волонтерській діяльності слова «волонтерська організація»;

самостійно визначати напрями здійснення волонтерської діяльності;

набувати інші права, передбачені законом.

При цьому волонтерська організація зобов'язана:

забезпечувати волонтерам безпечні та належні для життя і здоров'я умови надання волонтерської допомоги;

здійснювати підготовку волонтерів (за необхідності); відшкодовувати прямі збитки, завдані волонтерською організацією в разі одностороннього розірвання нею договору про надання волонтерської допомоги, якщо інше не передбачено договором;

відшкодовувати моральну та майнову шкоду, завдані внаслідок здійснення нею волонтерської діяльності, відповідно до закону;

відшкодовувати волонтерам витрати, пов'язані з наданням ними волонтерської допомоги;

страхувати волонтерів відповідно до закону про страхування;

дотримуватися правового режиму інформації з обмеженим доступом;

забезпечувати вільний доступ до інформації, що стосується здійснення нею волонтерської діяльності.

Волонтерами можуть бути фізичні особи, які досягли вісімнадцятирічного віку і здійснюють волонтерську діяльність на добровільній та безоплатній основі.

Волонтерами можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, а також громадяни України віком від шістнадцяти років, якщо вони здійснюють волонтерську діяльність на території України, за письмовою згодою одного з батьків (усиновлювачів) або піклувальника.

Закон наділяє волонтерів такими правами:

належні умови здійснення волонтерської діяльності, зокрема отримання повної та достовірної інформації про порядок та умови здійснення волонтерської діяльності, забезпечення спеціальними засобами захисту, спорядженням та обладнанням;

забезпечення проведення вакцинації, медичного огляду та інших лікувально-профілактичних заходів, безпосередньо пов'язаних з наданням волонтерської допомоги;

обов'язкове страхування;

зарахування часу здійснення волонтерської діяльності до стажу навчально-виробничої практики в разі, якщо діяльність є за напрямом, що відповідає отримуваній спеціальності;

відшкодовування витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги;

інші права, передбачені договором про провадження волонтерської діяльності та законодавством.

Волонтер зобов'язаний:

сумлінно та своєчасно виконувати обов'язки, передбачені договором про здійснення волонтерської діяльності;

у випадках, визначених законодавством, проходити медичний огляд та надавати довідку про стан здоров'я;

у разі необхідності проходити подальшу підготовку (перепідготовку);

не допускати дій і вчинків, які можуть негативно вплинути на репутацію волонтера тощо.

Аналіз проблем волонтерства в Україні показав, що наразі послуги волонтерів потрібні для розв'язання проблем у сферах соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, виховання, охорони навколишнього середовища, спорту і туризму, культури та молодіжного руху, правозахисної діяльності [2; 3; 4; 5; 6; 8; 12; 13; 14].

У суб'єктному підході виокремлюють функції волонтерської діяльності.

1. Світоглядна. Волонтер в процесі виконання суспільно корисної праці відчуває значущість свого існування, необхідність й важливість добровольчої діяльності, усвідомлює можливість перетворення дійсності та свою роль у цьому.

2. Виховна. Участь у волонтерських проєктах потребує від людини відповідальності. Прояв таких якостей, як милосердя, доброта, товариськість, чесність, самовідданість, щирість та ін.

3. Комунікаційна. Частіше за все діяльність волонтера спрямована на інших людей, що знаходяться у складних життєвих обставинах у зв'язку з соціальними, економічними та іншими чинниками (допомога дітям-сиротам, людям з тяжкими захворюваннями, старим і т.д.). Волонтерська діяльність передбачає необхідність спілкування з керівниками волонтерської чи іншої організації, іншими волонтерами, цільової групи, співробітниками державних установ, в яких реалізуються волонтерські проєкти тощо.

4. Освітня. Волонтер не отримує фінансових коштів за свою працю, але його винагорода – той досвід, якого він набуває за період волонтерської діяльності. Залежно від соціальних проєктів, які волонтер визначає для себе самостійно, він отримує різноманітний та різнобічний досвід, включаючи уміння і навички, необхідні для виконання тієї чи іншої роботи.

5. Функція формування соціального

капіталу. Взаємодія зі співробітниками і держслужбовцями установ, особисті контакти з людьми, яким надається допомога, іншими волонтерами і членами громадських організацій формують для волонтера додатковий соціальний капітал.

6. Рекреаційна. Волонтерська діяльність є засобом активного й соціально корисного виду діяльності. Волонтери, що працюють в бібліотеках, на спортивних майданчиках, в музеях, художніх галереях, в дитячих таборах тощо, мають можливість поєднання своїх обов'язків в якості волонтера з організацією свого вільного часу.

7. Профілактична. Високі моральні вимоги до особистості волонтера, організація вільного часу здійснюють превентивний вплив на особистість щодо запобігання девіантної поведінки.

Волонтерству властиві соціальні функції.

1. Аксіологічна. У результаті волонтерської діяльності відбувається формування набору цінностей, виходячи з вимог сучасного світу: глобалізація, міграція, інтеграція, полікультурна взаємодія потребують таких якостей, як терпимість, солідарність, взаєморозуміння, гнучкість тощо.

2. Функція підвищеної громадянської активності. Волонтерами стають люди соціально активні й небайдужі до проблем інших. Виконуючи суспільно корисну й значущу працю, вони усвідомлюють свою здатність до перетворення існуючого світу до кращого завдяки волонтерству.

3. Функція соціалізації. У волонтерську діяльність частіше за все включаються підлітки та молоді люди, які проходять школу життя завдяки волонтерській діяльності, стикаючись з різними соціальними проблемами, переймаючи соціальні зразки поведінки старших колег тощо.

4. Сприяння вирішенню соціальних проблем. Добровільна діяльність спрямована на виявлення та рішення різних проблемних аспектів соціального життя, які потребують ресурсів, але не мають їх.

Розглянувши різні підходи до мотивації волонтерів, можна зробити висновок, що центральним мотивом волонтерства є сама волонтерська діяльність, спрямована на допомогу іншим, ґрунтуючись на власній відповідальності за громаду і (або) через

релігійні переконання. Ця діяльність може бути пов'язана з низкою егоїстичних мотивів, але у соціально-допустимій нормі. Альтруїстичний мотив, який в ідеалі має бути основним, буває нестійким, оскільки завжди підкріплюється бажанням людини отримати щось більше: чи-то моральне задоволення, розширення кола свого спілкування або ж усвідомлення власної потреби суспільству. У молодих людей особливо вираженим є мотив набуття нових знань, умінь та навичок, оскільки часто для них волонтерство – прямий шлях до майбутньої професійної діяльності [9].

Додатковим мотивуванням, стимулюванням волонтерів до роботи з метою підвищення її результативності є також три види нематеріальної мотивації або стимулювання: професійно-прикладна, інформаційна та корпоративна.

П. Дригерс виокремлює такі основні мотивуючі чинники волонтерської діяльності:

1) лідерство: залежно від характеру особистості волонтер обирає собі вид діяльності відповідно до власних інтересів і потреб, – ту діяльність, яка в його виконанні буде найбільш результативною;

2) бажання допомагати іншим як прагнення бути відповідальним перед суспільством;

3) розмаїття діяльності;

4) набуття та удосконалення трудових навичок;

5) особистісне зростання [10].

Основними видами стимулювання американський дослідник вважає:

- практичне стимулювання, що передбачає надання можливості волонтерам отримати досвід роботи, додаткові знання про специфіку праці у тій чи іншій сфері, спеціальні навички;

- інформаційне стимулювання, яке передбачає забезпечення вільного доступу до інформаційних джерел, у тому числі новим технологіям; розробкам, науково-дослідним матеріалам тощо;

- привілейоване стимулювання, яке заключається у тому, що волонтеру надається право безкоштовно користуватися послугами некомерційних організацій, брати участь у заходах та ін.

Участь молодих людей у волонтерському русі дозволяє їм як зробити особистий внесок у вирішення соціальних

проблем, так і розвивати власну професійну самосвідомість, професійну ідентичність, набувати практичний власний досвід та поглиблювати інтерес до обраної професії тощо.

Найважливішим напрямом волонтерської діяльності є надання психологічної допомоги категоріям людей, що її потребують. Можна виокремити такі головні напрями діяльності волонтерів-психологів:

1) соціально-психологічна та реабілітаційна робота, попередження і подолання негативних явищ у молодіжному середовищі:

- психологічна допомога молоді та підліткам, що перебувають у кризовому стані, схильні до суїциду;

- психологічна робота з молоддю, схильною до асоціальної поведінки;

2) психологічна допомога соціально незахищеним групам населення:

- підтримка та розвиток соціально дезадаптованої молоді;

- профілактика вживання наркотичних речовин;

- профілактика хвороб, що передаються статевим шляхом;

- психологічна підтримка осіб, що постраждали від морального, фізичного насильства чи насильства в сім'ї;

- психологічна підтримка та розвиток творчих здібностей інвалідів;

- психологічна допомога самотнім матерям, неповним сім'ям;

- соціально-психологічна робота з групами ризику;

3) психологічна допомога особам, які перебувають у складних життєвих обставинах за місцем проживання, у стаціонарних інтернатних установах та закладах, у реабілітаційних установах та закладах, в установах та закладах денного перебування, у територіальних центрах соціального обслуговування, в установах та закладах тимчасового або постійного перебування та в інших закладах соціальної підтримки або догляду;

4) психологічна допомога особам, постраждалим від військових дій на Сході країни – вимушеним переселенцям, військовослужбовцям та членам їх сімей тощо.

Питання психології

Здійснюючи волонтерську діяльність, студент-психолог має додаткову можливість подальшого особистісного розвитку, набувати нових професійно значущих знань та навичок, удосконалювати здібності, стимулювати ініціативу і творчість.

Отже, волонтерство – це певний погляд на життя, формування світогляду, який

збагачений соціальним і культурним досвідом, набуття соціальних знань й умінь, добродійна допомога людям. А також – додатковий ресурс професійного становлення й удосконалення професійно важливих для майбутнього фахівця навичок.

Список літератури

1. Бандурка А.М. Психология управления / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская. – Харьков: Фортуна-пресс, 1998. – 464 с.
2. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді: Навч. Посібник / О.В. Безпалько. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 176 с.
3. Василенко К.А. Волонтер – це стан душі / К.А. Василенко // Волонтер, 2001. – № 10. – С. 24 – 32.
4. Волонтерство. Порадник для організаторів волонтерського руху / Укл. Т.Л. Лях, авт. Кол.: О.В. Безпалько, Н.В. Заверіко, І.Д. Зверева, Н.В. Зімовець та ін. – К.: ВГЦ “Волонтер”, 2001. – 176 с.
5. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку / Р.Х. Вайнола, А.Й. Капська, Н.М. Комарова. – К.: Академпрес, 1999. – 112 с.
6. Грига І., Брижовата О., Дума Л., Лисенко О. Досвід волонтерської роботи та напрями її вдосконалення. Соціальна робота в Україні: перші кроки / І. Грига, Брижовата, Л. Дума, О. Лисенко. – К.: КМ Academia, 2000. – С. 145 – 173.
7. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року № 5073 – VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/law/show/3236-17>.
8. Капська А.Й. Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах / А.Й. Капська. – К.: Дер. центр соц. служб, 2001. – 140 с.
9. Кудринская Л. А. Добровольческий труд: сущность, функционирование, специфика / Л. А. Кудринская // Социологические исследования. – 2006. – №5. – С. 15 – 22.
10. Лазарчук Л.Л. Волонтерское движение в молодежной среде / Л.Л. Лазарчук. – Минск, 2007. – С. 32 – 33.
11. Лещенко Д.С. Правове становище волонтерських організацій в Україні та за кордоном / Д.С. Лещенко // Правова система: теорія і практика. – 2008. – № 1. 12. Назарук В. Волонтерський рух в Україні: від історії до реалій / В. Назарук // Перехрестя. – 2000. – №7. – С. 12 – 16.
13. Організація волонтерського руху у вищих навчальних закладах: Діагностичний інструментарій:Методична розробка / Укл. Т.О. Рудякевич. – Житомир: ЖДУ, 2004. – 48 с.
14. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Марченко та ін., Заг. ред. І.Д. Зверевої, Г.М. Лактіонової. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
15. Managing Library Volunteers: A Practical Toolkit by Preston Driggers and Eileen Dumas. Copyright © 2002 by the American Library Association [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ala.org/offices/sites/ala.org.offices/files/content/publishing/editions/samplers/drigdum_volun.pdf.

*Moroz R., candidate of psychological sciences, associate professor
Kazarian P., postgraduate*

ORGANIZATSIYNO-PSIHOLOGICHNI AMBUSH VOLONTERSKOЇ RELIEF IN UKRAЇNI

The article describes beginning of volunteer movement in Ukraine, as well as directions of volunteer activity based on regulatory base of Ukraine. It opens up the essential meaning, forms and subject of volunteer activity. It features the work of volunteer organizations, its rights and duties. Who can be a volunteer is indicated in the article as well as their rights and duties. The functions of volunteer activity are listed from the point of view of subject approach: world view, educational and communicative function, the function of forming of social capital, recreational and prevention functions. Such functions of volunteer work as axiological, the function of civil overactivity, facilitating the solution of social problems are marked. The article also describes the approaches that can be used to motivate the volunteers and the main activities of volunteer psychologists in Ukraine.

Keywords: volunteering, volunteer organization, volunteer, volunteer assistance, leadership, object approach, functions, volunteer activities, worldview, professional progress, professional personality traits.